

ДО ПРОБЛЕМ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНО- МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Практична результативність діяльності органів внутрішніх справ (далі – ОВС) значною мірою залежить від стану їх інформаційно-методичного забезпечення та його організаційно-правового регулювання. На етапі науково-технічного переозброєння й реформування ОВС, що розпочався ще в другій половині ХХ ст., виникли й перші проблеми вдосконалення й подальшого розвитку такого забезпечення їх діяльності та її організаційно-правового регулювання, що значно загострилися й актуалізувалися в даний час у зв'язку з появою сучасного інформаційно-методичного забезпечення діяльності ОВС [Див., напр.: 1, с.32-283; 10, с.21-117; 11, с.3-64].

Сьогодні діяльність ОВС забезпечується не тільки необхідною й достатньою інформацією, яка відповідає встановленим нормативно-правовим та іншим вимогам, а й науково-обґрунтованими методами її збирання, обробки, зберігання, видачі, передачі і

транспортування, багаторівневого аналізу й багатоцільового використання як на рівні всієї системи ОВС, Міністерства внутрішніх справ (МВС) України, так і на всіх інших рівнях – окремих ОВС, їх галузевих служб і структурних підрозділів. На практиці таке інформаційно-методичне забезпечення повинно виявлятися не тільки у своєчасному, оперативному, найбільш повному і якісному інформуванні керівного й начальницького складу ОВС, а й у допомозі йому в опрацюванні найбільш оптимальних, науково-обґрунтованих і виважених управлінських рішень при розв'язанні тих чи інших службових завдань шляхом всебічного й комплексного аналізу отриманої інформації, у тому числі й за допомогою відповідного методологічного і програмного забезпечення, спеціальних технологій, електронно-обчислювальної, комп'ютерної та іншої техніки.

Кінець 70-х років ХХ ст. ознаменувався появою перших еле-

ментів сучасного новітнього інформаційно-методичного забезпечення діяльності ОВС за рахунок насамперед швидкого розвитку базового матеріально-технічного і програмно-математичного забезпечення цієї діяльності, підвищення рівня спеціальної професійної підготовки персоналу ОВС, зокрема, набуття ним необхідних теоретичних знань і практичних навичок роботи з комп'ютерною та іншою технікою. Усе це серйозно змінило і значно розширило можливості ОВС, сприяло підвищенню рівня й ефективності їх діяльності. Разом із тим конче необхідне відповідне реформування організаційно-правових засад регулювання такого новітнього інформаційно-методичного забезпечення діяльності ОВС у більшості випадків. На жаль, ще й на сьогоднішній день воно не відбулося, що певним чином продовжує гальмувати прогресивні процеси й тенденції в реформуванні роботи ОВС, зокрема, і в контексті Європейських інтеграційних процесів.

Зрозуміло, що не можна професійно, грамотно й науково-обґрунтовано порушувати й тут же розв'язувати проблеми організаційно-правового регламентування сучасного інформаційно-методичного забезпечення діяльності ОВС без всебічного й достатньо глибокого вивчення власних питань такого забезпечення. На роз-

гляді деяких із них ми й зупинимося в цій статті.

Починаючи з 1970 р., в МВС колишнього СРСР розпочалася робота по комплексній автоматизації найбільш трудомістких процесів у складній і багатогранній діяльності ОВС та створенню спеціальних автоматизованих систем управління (АСУ) в ОВС. Відповідно до технічного проекту органів АСУ МВС СРСР на першому етапі розвитку цих систем (до 1980 р.) практично в усіх підрозділах ОВС були створені осередки локальних систем збирання, передачі, опрацювання й видачі інформації. Набутий досвід постановки й вирішення локальних службових завдань дозволив перейти до практичної реалізації другого етапу розвитку АСУ в ОВС (1980-2000 рр.) і створення автоматизованих інформаційних систем (АІС), у рамках яких у довідковому й пошуковому режимах стали вирішуватися основні завдання по забезпеченню практичних працівників ОВС необхідною інформацією для підвищення ефективності розв'язання всього комплексу задач, що стоять перед ОВС в царині громадського порядку й боротьби зі злочинністю.

Ось так були створені й поступово впроваджені в практичну діяльність ОВС такі автоматизовані системи для спеціалізованого вирішення окремих завдань:

– автоматизований банк даних (АБД) оперативно-розшукового і профілактичного призначення;

– автоматизована система (АС) обробки дактилоскопічної інформації;

– автоматизована інформаційно-пошукова система (АІПС) обліку державного й індивідуально-го автотранспорту;

– АІПС обліку викрадених та безхазяйних транспортних засобів;

– АІПС контролю за працевлаштуванням осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі;

– збирання, оброблення й видача кримінологічної статистичної інформації про стан злочинності й результати наглядово-профілактичної, оперативно-розшукової та адміністративної діяльності ОВС (шифр – «Статистика»);

– комплекс автоматизованих інформаційних систем (АІС) оцінки й безперервного слідкування за оперативною обстановкою, що склалася на території регіону та ін.

У зв'язку з оголошенням Україною свого суверенітету й незалежності наведені вище види автоматизованих систем та їх комплекси в діяльності ОВС щодо вирішення окремих завдань у сфері охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю

уточнювалися, частково змінювалися, доопрацьовувалися й удосконалювалися. У процесі розробки й подальшого вдосконалення й оптимізації інформаційно-методичного забезпечення діяльності ОВС виникли проблемні питання комп'ютеризації низових підрозділів та окремих служб цих органів. На сьогодні вже частково вирішені. Про успіхи в цьому плані свідчать існуюча практика діяльності ОВС й опубліковані праці О.М. Бандурки, М.С. Вертузаєва, В.М. Глушкова, М.К. Камінського, О.М. Карацюби, В.П. Лаврова, Ю.В. Попова, В.А. Саницького, В.В. Святобога, О.Г. Фролової, М.Я. Швеця [Див.: 1-12] та ін. Досягнутий рівень спеціального технічного й інформаційно-методичного забезпечення діяльності ОВС дозволив, наприклад, надавати користувачам АБД оперативно-розшукового призначення можливість отримувати потрібні відомості за запитами безпосередньо з ЕОМ і комп'ютерних мереж за допомогою звичайного телеграфного апарату, підключеного до мережі абонентського телеграфу, тощо.

Отриманий досвід реформування й подальшого вдосконалення інформаційно-методичного забезпечення діяльності ОВС та його організаційно-правового регулювання головним чином за допомогою окремих наказів МВС спочатку колишнього СРСР, а

потім суверенної України переважно розрізнених за напрямками діяльності видами службових завдань і типами спеціалізованих підрозділів і служб ОВС дозволив вирізнити 3 групи найбільш важливих чинників і показників, що породжують певні проблеми і значною мірою визначають існуючий стан та ефективність інформаційно-методичного забезпечення діяльності цих органів, урахування й розв'язання яких дозволяє підвищити практичну результативність останньої. Ці групи показників характеризують: 1) – стан і розвиток матеріально-технічної бази, в тому числі комп'ютерних робочих місць, комп'ютерних мереж і технічних засобів усіх видів призначення й рівнів складності інформаційно-методичного забезпечення знизу (низових ланок) доверху; 2) – програмно-методичну, інформаційно-технологічну й організаційно-правову базу, що перетворює «мертву» матеріально-технічну базу на діючу й успішно функціонуючу, зокрема, правове, програмно-математичне й організаційно-технічне забезпечення, наявність і розвиток інформаційних технологій в автоматизованих системах різного рівня складності, функцій, призначення й таке інше; 3) персонал ОВС – їх керівний і начальницький склад, рівень їх професійної підготовки, фундаментальних теоретичних

знань, необхідних практичних навичок, професійної культури у використанні на практиці правової й матеріально-технічної, у тому числі й комп'ютерної програмно-методичної та інформаційно-технологічної баз інформаційно-методичного забезпечення.

Практика переконливо показує, що сучасний стан цих показників залишається ще незадовільним. Найбільше вони впливають на подальший розвиток і вдосконалення діяльності ОВС знаходячись в органічному взаємозв'язку і взаємозалежності. Іншими словами, зміни хоча б в одній із них неминуче призводять до змін в інших групах і навпаки.

Структурна побудова інформаційних підсистем ОВС України, поєднуючи принципи територіально поділеної й централізованої топології, організована у виді трирівневої ієрархічної моделі. Належність інформаційної системи до певного рівня визначається принципами територіальності, специфіки використання й обсягом оброблюваної інформації. Перший рівень, центральний, інтегрує інформаційні підсистеми ОВС загальнодержавного значення й галузевих служб МВС України. Другий, регіональний, охоплює інформаційні обліки, які є складниками загальнодержавних інформаційних підсистем і використовуються службами ГУМВС, УМВС, УМВСТ. Третій, територі-

альний, входить до складу регіонального, охоплює інформаційні обліки й забезпечує інформаційну взаємодію між відповідними підрозділами міськрайлінорганів.

На територіальному рівні управління в міськрайліноорганах на підставі документів первинного обліку формуються банки даних оперативно-розшукового, оперативно-довідкового, адміністративного і статистичного призначення, які містять відомості про: (1) події та факти кримінального характеру; (2) адміністративні правопорушення; (3) підприємства, організації й установи, що становлять оперативний інтерес; (4) об'єкти дозвільної системи; (5) зареєстрований автотранспорт; (6) зареєстровану вогнепальну й газову зброю; (7) викрадені, загублені й вилучені предмети злочинного посягання, в тому числі номерні й безномерні речі, антикваріат, автотранспорт, вогнепальну й газову зброю, документи; (8) знаряддя вчинення злочинів і правопорушень, речові докази; (9) повідомлення спецaparату та іншу оперативну інформацію; (10) фото й відеотеки місць учинення злочинів та автотранспортних пригод, осіб криміногенних категорій; (11) осіб – власників посвідчень водія, а також осіб, які вчинили злочини, відбули покарання в місцях позбавлення волі, вчинили адміністративні правопору-

шення, наркоманів, злочинців, які перебувають у розшуку, осіб, які зникли безвісти, невпізнаних трупів та невідомих хворих, осіб, які становлять оперативний інтерес; (12) паспортну реєстрацію громадян.

У межах загальновідомчих інформаційних підсистем галузевими службами міськрайлінорганів формуються нижченаведені основні обліки: 1) *підрозділами оперативної інформації*: заяви й повідомлення про вчинені злочини й автотранспортні пригоди; затримані й зареєстровані особи; невідкладні дії чергового при отриманні повідомлень про правопорушення й автотранспортні пригоди, ведіння оперативних планів тощо; табельна зброя, спеціальні засоби, засоби індивідуального захисту й активної оборони; оперативна інформація щодо осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, осіб певних категорій, членів злочинних угруповань; криміногенні об'єкти; вилучені й викрадені речі; «спецапарат»; 2) *карним розшуком*: особи криміногенних категорій, члени злочинних угруповань та інші, які становлять оперативний інтерес; особи, які оголошені в розшук; невпізнані трупи й невідомі хворі; викрадені й вилучені речі, автотранспорт, зброя; криміногенні об'єкти, «спецапарат»; оперативна інформація; 3) *службою по боротьбі з*

економічною злочинністю (БЕЗ): оперативна інформація щодо осіб, які підозрюються у скоєнні злочинів, які займаються незаконними валютними операціями, фальшивомонетництвом тощо; способи скоєння розкрадань, злочинів у валютній та кредитно-фінансовій сферах; об'єктів господарської діяльності, які потребують оперативного нагляду; вилучений та викрадений автотранспорт; «спецапарат»; 4) *слідством:* особи, які притягаються до кримінальної відповідальності; кримінальні справи та їх рух; речові докази; 5) *експертно-криміналістичною службою:* сліди, вилучені з місць подій, і знаряддя вчинення злочинів; дактилоскопія; фото- й відеотеки; вилучена фальшива валюта; купегільзотека; 6) *адміністративною службою міліції:* розташування сил і засобів; індивідуальна й відомча зброя; об'єкти дозвільної системи; адміністративні правопорушення; паспортна реєстрація громадян; особи, які відбули покарання в місцях позбавлення волі; 7) *службою державної автоінспекції (ДАІ):* зареєстрований автотранспорт; викрадений і вилучений автотранспорт; власники посвідчень водія; дорожньо-транспортні пригоди; адміністративні правопорушення тощо; 8) *службою охорони:* стан і характеристики охоронюваних об'єктів.

Перелічений склад обліків на всіх рівнях може змінюватися за узгодженням з МВС України.

Важливе значення для ефективної інформаційно-методичної підтримки діяльності ОВС має відповідна нормативно-правова база. Відсутність загальних єдиних положень, неузгодженість існуючих наказів та інструкцій, що регламентують інформаційно-методичне забезпечення, їх невідповідність новому законодавству України призводять до зниження рівня інформаційно-методичного забезпечення і в результаті чого знижується ефективність управління в ОВС. Потребує реорганізації й кадрове забезпечення інформаційних підрозділів ОВС, яке також не відповідає вимогам сьогодення.

Із розвитком нових інформаційних технологій означилася тенденція до використання персональної комп'ютерної техніки, розширилася царина її застосування. Це, у свою чергу, викликало: а) загальне підвищення рівня комп'ютерної грамотності працівників міліції; б) збільшення переліку комп'ютерних інформаційних обліків; в) розширення «географії» використання сучасних засобів комп'ютерної техніки в діяльності всіх ланок ОВС; г) розвиток технологій безпаперової обробки інформації; д) створення комп'ютерних мереж обміну останньою тощо.

Але застосування персональної комп'ютерної техніки при неправильному розумінні її місця й ролі, в інформаційно-методичному забезпеченні ОВС подекуди призвело до негативних наслідків і спричинило: (а) низький рівень інтеграції інформаційних обліків; (б) дублювання функцій інформаційних підрозділів у галузевих службах; (в) нераціональне використання коштів на придбання й розробку програмно-технічних комп'ютерних комплексів; (г) порушення режиму таємності; (д) незахищеність банків даних та ін. Усе це зумовило неможливість ефективного інформаційно-методичного забезпечення управління в ОВС і значне відставання в цих питаннях від передових країн світу.

Разом із тим різке загострення останнім часом оперативної обстановки в Україні, збільшення обсягів інформації висунули на передній план питання підвищення ефективності роботи всіх служб МВС і практичної результативності управління в них за рахунок використання сучасних засобів комп'ютерної техніки, новітніх інформаційних технологій і методологій управління в цих органах. А для цього потрібна насамперед якісно нова система інформаційно-методичного забезпечення ОВС, метою якої повинна стати всебічна й комплексна

інформаційно-методична підтримка управління й діяльності ОВС у боротьбі зі злочинністю на підставі комплексу організаційних, нормативно-правових, технічних, програмних, кадрових та інших заходів.

Основними завданнями зазначеної системи мають стати: (1) забезпечення можливості оперативного отримання керівниками й відповідними практичними працівниками галузевих служб і підрозділів ОВС інформації в повному, систематизованому і зручному для користування вигляді для розкриття, розслідування й попередження злочинів і розшуку злочинців; (2) збирання й обробка оперативної, оперативно-розшукової, оперативно-довідкової, статистичної й контрольної-інспекційної інформації для оцінки ситуації і прийняття оптимальних, виважених та обґрунтованих управлінських рішень на всіх рівнях управління в ОВС; (3) забезпечення ефективної інформаційної взаємодії всіх галузевих служб ОВС, інших правоохоронних органів і державних установ; (4) забезпечення надійного захисту інформації; (5) підготовка інформації для науково обґрунтованого кримінологічного прогнозування; (6) відповідно до поставлених управлінських цілей, масштабів, обсягів і термінів.

Список літератури: 1. Бандурка О.М. Теорія і практика управління органами внутрішніх справ України. – Х.: НУВС МВС України, 2004. – 780 с. 2. Вертузаєв М.С. Апаратні засоби та архітектура ЕВМ, використовуваних в органах внутрішніх справ / – К.: КВШ МВД СРСР, 1990. – 52 с. 3. Вертузаєв М.С. Основи постановки і рішення оперативно-службових завдань на ЕВМ / – К.: КВШ МВД СРСР, 1990. – 28 с. 4. Вертузаєв М.С., Гадьшів В.А. Принципи побудови багаторівневих інтегрованих експертних систем прийняття управлінських рішень // Інформ. бюл. М.: ГИЦ МВД СРСР, 1991. – № 13 – С. 16-26. 5. Вертузаєв М.С., Жариков Ю.Ф., Мохнев С.П. Автоматизоване робоче місце експерта для фоноскопічного дослідження мовних сигналів // Автоматичне розпізнавання слухових образів (АРСО-15). – Таллін: Ін-т кібернетики АН ЕРСР, 1989. – С. 312, 313. 6. Глушков В.М. Основи безпаперної інформатики. – М.: Наука, 1987. – 552 с. 7. Каминський М.К., Лавров В.П. Інформаційне і оперативно-технічне забезпечення: проблеми теорії та практики // Інформ. бюл. – М.: ГИЦ МВД СРСР, 1992. – №18. – С. 54-61. 8. Попов Ю.В. Совершенствование інформаційного забезпечення слідственої діяльності органів внутрішніх справ на основі використання методів інформатики: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / ВШ МВД СРСР – К., 1989. – 24 с. 9. Програмне забезпечення рішення інформаційних завдань на комп'ютеризованому робочому місці: Метод. рекомендації / Сост. Ю.В. Попов. – К.: УМК ВО при Мінвузі УРСР, 1989. – 32 с. 10. Саницький В.А., Карацюба А.М., Святобог В.В. Система інформаційного забезпечення ОВС України. – К.: МВС України, ТОВ АНТЕКС, 2000. – 144 с. 11. Фролова О.Г. Новітня методологія в управлінні в органах внутрішніх справ – Донецьк: ДІВС МВС України, 2001. – 312 с. 12. Швець Н.Я., Вертузаєв М.С. Нові інформаційні технології та основи комп'ютеризації процесу підготовки спеціалістів в навчальних закладах МВД СРСР // Інформ. бюл. – М.: ГИЦ МВД СРСР, 1991. – №14 – С. 48-55.

Надійшла до редакції 10.12.2007 р.

УДК 35.082

Н.М. Вапнярчук, головний спеціаліст
Управління планування та координації
правових досліджень в Україні
Академії правових наук України, м. Харків

ОБМЕЖЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПРИЙНЯТТЯМ НА ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ

Надаючи всім громадянам України рівне право доступу на державну службу, законодавець одночасно окреслює коло обмежень, пов'язаних з прийняттям на неї. Специфіка правового регулювання праці державних служ-

бовців полягає в тому, що воно, з одного боку, закріплює підвищені вимоги й обмеження до державних службовців, а з другого – надає їм додаткові (порівняно з КзпП) пільги й соціальні гарантії.

Питання про обмеження, по-